

конання завдання. Це допомагає курсантам позбутися невпевненості в собі, подолати психологічні бар'єри спілкування. Мотивування майбутніх офіцерів при навчанні іноземній мові потребує актуалізації їхніх інтересів та створення умов для реалізації їхніх здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волобуєва О.Ф., Васильчук О.А. Психологічні труднощі при навчанні іноземної мови // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка. АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К.: Міленіум, 2006. – Ч.8. – с. 31-35.
2. Зажирко М.П. Глибинно психологічні передумови активізації процесу спілкування (акмеологічний підхід): Дис. канд. психол. наук: 19.00.07/ Черкаський держ. ун-т ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 1998. – 247 с.
3. Изард К.Э. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2005. – 464 с.
4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
5. Сафин А.Д. Акмеологические аспекты педагогического менеджмента в учебном процессе. – Хмельницький: Вид-во АПВУ, 1996. – 111 с.

УДК: 378.147

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Волкова К.С.

У статті звертається увага на необхідність гуманізації педагогічного контролю. Аналізуються погляди В.О. Сухомлинського, Ш.О. Амонашвілі, В.Ф. Шаталова на контроль навчально-пізнавальної діяльності школярів як представників педагогіки гуманізму.

Ключові слова: педагогічний контроль, оцінка, гуманність.

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ

Волкова К.С.

В статье обращено внимание на необходимость гуманизации педагогического контроля. Анализируются взгляды В.А. Сухомлинского, Ш.А. Амонашвили, В.Ф.Шаталова на контроль учебно-познавательной деятельности как представителей педагогики гуманизма.

Ключевые слова: педагогический контроль, оценка, гуманность.

HUMANISTIC INCLINATION OF PEDAGOGICAL CONTROL

K. Volkova

The article reveals the significance of humanization of pedagogical control. The outlooks of V.Sukhomlinsky, S.Amonashvili and V.Shatalov concerning the control of schoolchildren's education activities are analysed from the point of view of humanistic pedagogy.

Key word: pedagogical control, assessment, humanity.

Протягом ХХ століття педагогічне новаторство розвивалося у руслі педагогічних пошуків, на які могла зважитися радянська педагогіка. Серед них найчастіше були окреслені концепція гуманістичної педагогіки (В. Сухомлинський), ідея творчого педагогічного колективу, що визріла в лоні традицій колективної педагогіки А. Макаренка, В. Сороки-Росинського.

Пізніше заявили про себе новаторські ідеї, що розвивалися в контексті теорії та методики навчання і виховання (Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, С. Лисенкова, Є. Ільїн та ін.). Вони практично довели, що за певних обставин можливе різке підвищення ефективності різних ланок педагогічного процесу [3, с. 407].

Метою статті є аналіз поглядів на організацію і здійснення контролю таких видатних педагогів ХХ ст., як В.О. Сухомлинського, В.Ф. Шаталова, Ш.О. Амонашвілі, тому що провідними ідеями їхньої педагогіки стали гуманне ставлення і любов до дитини, урахування вікових особливостей і природних задатків, взаєморозуміння і взаємодопомога у розвитку, бачення у дитині людини.

Під час своєї педагогічної діяльності учителі-новатори намагалися викликати у дітей почуття успіху, радість від навчання. Зокрема перевірку і оцінювання навчальних досягнень спрямовували на стимулювання інтересу до навчання, формування впевненості у власних можливостях. Особливого значення надавали виховній функції контролю: відмітка має розвивати почуття колективізму і товариськості, власної гідності і відповідальності, виховувати витримку, відповідальність, самоволодіння, зміцнювати волю.

З позиції сьогодення очевидно, що Василь Олександрович Сухомлинський (1918-1970) зміг піднятися до рівня світової філософської і педагогічної думки. Спираючись на ідеї великих мислителів-гуманістів минулого і джерел народного виховання, він сформулював педагогічну концепцію, яка має загальнолюдський характер.

У центр концепції В.О. Сухомлинського поставлено особистість дитини, повагу і довіру до неї, визнання її унікальності. Розглядаючи питання контролю за навчально-пізнавальною діяльністю, не можна не погодитися з В.О. Сухомлинським, який звертає увагу, що „відсутність оцінки для дитини більше лихо, ніж двійка” [5, с. 150]. Однак „з несправедливо виставленої двійки починається одна з найбільших проблем школи – нечесність дитини, обман і вчителя, і батьків”, бо „учитель, виставляючи несправедливу, на переконання учня оцінку, прагне до того, щоб учня було покарано батьками”. Саме тому В.О. Сухомлинський і називає оцінку найбільш гострим інструментом у педагогічній праці, використання якого потребує великого уміння і культури.

На думку педагога, головним, що потрібно від оцінок у початковій школі – це оптимістичний, життєстверджуючий початок. „Відмітка повинна нагороджувати за працелюбність, а не карати за лінощі та недбальство” [5, с. 72].

Помилки в організації контролю унеможливають формування в учня прагнення вчитися, долаючи при цьому об’єктивні труднощі процесу пізнання, становлення та самоствердження особистості, які неможливі без самоповаги. «Невміння знайти правильні критерії оцінки розумової праці школярів – це справжня біда, що породжує зубрячку, яка отуплює навіть здібних учнів,» – пише Василь Олександрович. Учитель же, на його думку, взагалі не повинен давати дитині привід

вважати, що оцінюють її уміння запам'ятовувати і відтворювати навчальний матеріал, бо у такому випадку знання відриваються від духовного життя школяра і від його інтелектуальних інтересів.

З огляду на це В.О. Сухомлинський пропонує вводити критерії та показники сформованості знань учнів, враховуючи, що знання мають бути і кінцевою метою, і засобом опанування нових знань, необхідною складовою інтелектуального, морального, емоційного, естетичного розвитку учня та учнівського колективу.

Цікавою є думка про те, що під час оцінювання вчитель не повинен поспішати із загальними висновками про якість роботи дитини: оцінка має звучати тільки тоді, коли учневі «вдалося досягти успіху». Найстрашніший злочин педагог бачить у тому, щоб словом переконати людину в її нікчемності порівняно з іншими, а у маленької дитини породити таким чином додаткові страждання.

Василь Олександрович вважає, що у процесі оцінювання різних категорій учнів важливо враховувати їхню специфіку. Під час опитування слабо встигаючій дитині не слід показувати, що її виділяють у класі, створюють для неї особливі умови. Це принижує її гідність і не дає пережити радість перемоги над собою. Водночас учитель-мислитель має будувати технологію опитування дитини таким чином, щоб застрахувати її від випадкових і недоречних помилок, непомітно надаючи більшу за обсягом допомогу, повторюючи незрозуміле запитання, уповільнюючи темп опитування тощо. Ці та інші прийоми вчителя дають змогу створити умови, за яких у невстигаючої дитини може поступово сформуватися радість пізнання, радість успіху, бажання знати, що й надалі супроводжуватиме її розумову працю.

Серед методичних порад щодо здійснення ефективного контролю слід виділити наступні: індивідуалізація праці кожного учня; правильне використання наочності; пояснення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, явищами, процесами; постановка запитань, що спрямовані на стимулювання розвитку пізнавальних здібностей; об'єктивність в оцінюванні знань; формування навичок систематичної праці; привчання до самоконтролю; виявлення душевної чуйності.

Отже, концепція організації процесу навчання Василя Олександровича Сухомлинського, побудована на ідеї розвитку високодухов-

ної особистості, потребує відповідних підходів до організації контролю і оцінювання. Вони не обмежуються введенням будь-якої бальної системи, не підносять оцінку-бал у статус дидактичного ідола, а спрямовані на формування учня-мислителя, задоволення його пізнавальної потреби і як результат – оптимістичного самопізнання особистості, починаючи вже з початкової школи.

Яскраво виражений гуманістичний характер має педагогіка відомого донецького вчителя Віктора Федоровича Шаталова, який розробив і талановито реалізував організаційно-методичну систему навчання, де центральним стрижнем є саме контроль навчання. Оскільки його надбання має безпосереднє відношення до предмета нашого дослідження, зупинимося на основних положеннях його методики.

У книзі «Експеримент триває» В.Ф. Шаталов веде мову про те, що у дітей часто спостерігається збудливість, турботливість, зайва рухливість, плаксивість або, навпаки, в'ялість, загальмованість, невпевненість. Часто причиною таких явищ є страх відповісти невірно. Саме тому дії вчителів, які працюють на засадах педагогіки співробітництва, спрямовані на вироблення упевненості в собі, створення обстановки дружелюбності, товариської взаємодопомоги, психологічного комфорту [6, с. 108].

Педагог-новатор вказує на суттєву відмінність контрольних і самостійних робіт. Якщо під час самостійної роботи будь-який учень може поставити запитання до вчителя, навіть звернутися за допомогою у розв'язанні задачі або прикладу, а вчитель зобов'язаний відповісти і допомогти, то контрольна робота – вищий етап самостійності у роботі учня. Після закінчення самостійної роботи у класний журнал виставляються лише ті оцінки, які необхідними вважає вчитель і з якими погоджуються учні, а контрольна робота завершується обов'язковим оцінюванням усіх [7, с. 76].

В.Ф. Шаталов вважає, що вивірена і вимоглива система оцінки дозволяє об'єктивно і безконфліктно називати, хто є хто, розкриваючи необмежені горизонти для творчої активності й трудового ентузіазму вчителів. І підкреслює: безконфліктно! Об'єктивність і вимогливість під час оцінювання будуть дієвими лише тоді, коли базуватимуться на принципі безконфліктності. Головною психолого-педагогічною ланкою

свої педагогічної системи сам педагог називає безконфліктно визнану оцінку праці учителя й учнів [7, с. 180].

Для запобігання відставанню у навчанні В.Ф. Шаталов пропонує вісім умов [6, с. 111]:

- щоденний всеохоплюючий контроль (спонукає учнів працювати щоденно);
- самоконтроль (дозволяє повторити і закріпити знання);
- допомога батьків (розвиває ініціативу у лінивих і відстаючих);
- право на кращу відмітку (небажану відмітку учень може у будь-який час виправити, а не «закрити» новою відміткою);
- звичка до самостійного подолання труднощів;
- життя спочатку (можливість кожного дня отримати відмінну оцінку);
- численність оцінок (оцінка втрачає роль ідола, вона не тисне на особистість, мотивом навчання стає пізнавальний інтерес);
- розвиток мовлення (за рахунок збільшення усних відповідей).

Актуальна на сьогодні проблема формування пізнавальної активності й самостійності у свій час зацікавила грузинського педагога Шалву Олександровича Амонашвілі, який помітив, що учні поступово втрачають інтерес до навчання, переходячи з класу в клас. Причину він побачив у недосконалості методів і форм роботи, зокрема у тому, що традиційні відмітки стають основним регулятором життєвих стосунків учнів. На цій основі виникло і розвивалося експериментальне навчання в початкових класах на змістово-оцінювальній основі.

Змістову оцінку Ш.О. Амонашвілі представляє як процес співвіднесення ходу і результату діяльності з наміченим у задачі еталоном для встановлення рівня і якості розвитку, а також визначення і прийняття задач для подальшого розвитку. Така оцінка одночасно стає стимулюючою для школяра, оскільки посилює, укріплює, конкретизує мотиви навчально-пізнавальної діяльності, наповнює учня вірою у власні сили і надією на успіх.

Слід виділити два види змістової оцінки – внутрішня і зовнішня або рефлексорна. У педагогічному процесі оцінку навчально-пізнавальної діяльності може зробити педагог, а також можуть бути залучені одно-

класники. Це буде зовнішня оцінка. Внутрішню оцінку своєї навчально-пізнавальної діяльності дає сам учень [2 с. 168].

Мета змістової оцінки – стимулювання навчання школяра. «Чистий» контроль, який лише встановлює ступінь співвідношення результату діяльності з еталоном і успішність виконання завдання, не реалізує таку мету, а тому не повинен існувати.

Важливою умовою реалізації змістової оцінки є довіра учня до педагога і його оцінок. Атмосфера доброзичливих стосунків робить школяра відкритим до педагогічних впливів; процес навчання стає невичерпним джерелом виникнення особисто значимих мотивів; оцінки педагога стають орієнтиром у навчанні, породжуючи готовність приймати і розв'язувати нові навчально-пізнавальні задачі. Змістовий сенс оцінки педагога в атмосфері взаємної довіри поглиблюється самооцінкою учнем себе і своєї діяльності, спонукаючи його до самовдосконалення, самовиховання, самоосвіти, розвитку самокритичності, вимогливості, відповідальності [2, с. 175].

У процесі формування змістової оцінки Ш.О. Амонашвілі виділяє три основні лінії: 1) оціночна діяльність педагога, 2) встановлення еталонів і формування позитивно критичних стосунків у колективі, 3) формування оціночного компонента у самостійній навчально-пізнавальній діяльності (самооцінка, внутрішня (рефлекторна) оцінка). Мета оцінювання полягає у визначенні шляхів удосконалення, поглиблення й уточнення знань, умінь і навичок для активного включення у трудову і творчу діяльність, спрямовану на пізнання та перетворення дійсності. «Оцінка не повинна породжувати страху, збуджувати сильних переживань» [1, с. 14]. «Страх – емоція, але негативна; він погано впливає на пізнавальну діяльність... Радість, пристрасть – також емоції, однак такі, які цю ж пізнавальну діяльність перетворюють для дитини у сенс життя» [2, с. 419].

Досвід педагогів-новаторів по навчанню без примушення, по навчанню із задоволенням, з радістю, на нашу думку, є корисним для як для вчителів, так і для викладачів, які працюють з майбутніми педагогами. «Учитель, який ставить погані оцінки, а іноді двійку за двійкою, який не вміє користуватися похвалою, заохоченням, нетерплячий в очікуванні результатів, не вірить у дітей, – такий учитель дуже небезпеч-

ний для школи, він може назавжди відбити бажання дитини навчатися. Навчанням без примушення мають навчати в педагогічних училищах. Яким чином? Навчанням без примушення» [4, с. 21].

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников: Экспериментально-педагогическое исследование. – М.: Педагогика, 1984. – 296 с.
2. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Мн.: Университетское, 1990. – 560 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 576 с.
4. Михайловский В.А. Педагогика сотрудничества: Учеб. пособие. – Харьков: ХГУ, 1989. – 72 с.
5. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. – 2-е изд. – К.: Рад. шк., 1987. – 544 с.
6. Шаталов В.Ф. Точка опоры. Организационные основы экспериментальных исследований. – М.: Университетское, 1990. – 224 с.
7. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается. – М.: Педагогика, 1989. – 336 с.